

Avdelningen för Hälso- och sjukvård och
tandvård på systemnivå

Annica Myhr Ahron

annica.myhr-ahron@socialstyrelsen.se

Regeringskansliet

Socialdepartementet

103 33 Stockholm

Socialstyrelsens yttrande över slutbetänkandet Ett smittskydd för framtiden (SOU 2026:25)

Socialdepartementets dnr: S2026/00764

Sammanfattning

Socialstyrelsens yttrande utgår från myndighetens verksamhetsområde och avser därför endast förslaget om nationell samordning av vårdhygien och lämnar i huvudsak följande synpunkter:

- Socialstyrelsen tillstyrker förslaget om att området vårdhygien bör samordnas nationellt och instämmer i vad som beskrivs är syftet med en sådan funktion.
- Socialstyrelsen avstyrker förslaget att utse Folkhälsomyndigheten till nationell samordnare för vårdhygien.

Socialstyrelsen bedömer att utredningens överväganden om att utse Folkhälsomyndigheten till nationell samordnare för vårdhygien inte i tillräcklig utsträckning visar att syftet med samordningen skulle uppnås. Enligt myndighetens bedömning talar utredningens överväganden om patientsäkerhet och Socialstyrelsens roll i stället för att målen med en nationell samordning bättre skulle kunna uppnås om samordningsfunktionen inrättades vid Socialstyrelsen. Dessutom har Socialstyrelsen ett regeringsuppdrag att samordna och stödja arbetet för en säker vård i landet som framgår av myndighetens instruktion.

- Socialstyrelsen bedömer att ett systemperspektiv på hälso- och sjukvården, tandvården och omsorgen är en förutsättning för en heltäckande samordning. Vårdhygien genomsyrar hela vård- och omsorgskedjan och följer den enskilda patienten och den som får en insats inom socialtjänsten. Socialstyrelsen är förvaltningsmyndighet och kunskapsmyndighet för de verksamheter som berörs och för den personal som arbetar med de infektionsförebyggande åtgärderna i det vårdhygieniska arbetet.

- Socialstyrelsen anser att det inte är lämpligt att flytta den del av patientsäkerhetsarbetet som rör vårdrelaterade infektioner närmare smittskyddet. Anledningen är att vårdhygien utgör en central del av det systematiska kvalitets- och patientsäkerhetsarbetet inom vård och omsorg. Vårdrelaterade infektioner är oftast inte främst en smittskyddsfråga, utan uppkommer till följd av vårdrelaterade risksituationer och medicinska riskfaktorer. Vårdhygien kan därför inte enbart betraktas som en smittskyddsfråga inom vården, utan utgör ett arbetssätt som genomsyrar hela hälso- och sjukvården, inklusive tandvården, samt delar av omsorgen.
- Socialstyrelsen bedömer att handlingskraften inom vårdhygienområdet skulle stärkas om den nationella samordningen på ett organisatoriskt plan särskildes från samordningen inom smittskyddsområdet. En sådan ordning skulle tydliggöra områdets särart, vilket också framhålls i utredningen.
- Socialstyrelsen bedömer att det vore mer ändamålsenligt att den normerande myndigheten även ansvarar för den nationella samordningen av området. Socialstyrelsen är normerande myndighet inom hälso- och sjukvården, tandvården och omsorgens område. Regleringen inom dessa områden, inklusive Socialstyrelsens normering, utgör ett sammanhängande regelverk som följer patienten och den enskilde genom hela vård- och omsorgskedjan.
- Socialstyrelsen anser att samordningens innehåll, omfattning och avgränsningar behöver tydliggöras i förhållande till berörda myndigheters respektive uppdrag och ansvar.

Socialstyrelsens kommentarer på förslag och bedömningar

Ett nationellt samordningsansvar för vårdhygienfrågor

Socialstyrelsen tillstyrker att vårdhygien samordnas på nationell nivå. Det finns ett behov av att stärka området nationellt, regionalt och lokalt. En nationell samordning kan bidra till att skapa bättre förutsättningar för en sammanhållen utveckling av området, genom att stödja gemensamma arbetssätt, öka kunskapsöverföringen och främja en mer enhetlig tillämpning av den reglering som råder inom hälso- och sjukvården, tandvården och omsorgen.

Syftet med ett nationellt samordningsansvar

Socialstyrelsen instämmer i den bedömning som utredningen gör, att syftet med ett nationellt samordningsansvar av vårdhygienfrågor bör vara att minska vårdrelaterade infektioner bland patienter och brukare och stärka det vårdhygieniska arbetet i hela landet.

Utredningens förslag att Folkhälsomyndigheten bör få i uppgift att samordna vårdhygienfrågorna nationellt

Socialstyrelsen avstyrker förslaget om att Folkhälsomyndigheten bör få i uppgift att samordna vårdhygienfrågorna nationellt.

Liksom utredningen redogör för är begreppet vårdhygien ett samlingsnamn för arbetet med att förebygga smittspridning och vårdrelaterade infektioner inom vård och omsorg.

Vårdhygienens hemvist är således i hälso- och sjukvården, tandvården och omsorgen. Samordning av vårdhygien ska gagna patienten och den enskilde som får omsorg. Den enskilde rör sig genom hela vårdkedjan och mellan olika huvudmän och vårdgivare. Enligt Socialstyrelsen är det av stor betydelse att den myndighet som ansvarar för kunskapsstyrning och reglering inom området, också samordnar det vårdhygieniska arbetet nationellt.

För att innehållet och utfallet av samordningen ska vara effektivt krävs, enligt Socialstyrelsen, ett systemperspektiv på hälso- och sjukvården, tandvården och omsorgen. I detta ligger systemfaktorer såsom kompetensförsörjning, bemanning, vårdplatser och arbetssätt.

Vårdhygien är en del av patientsäkerhetsarbetet och skiljer sig från smittskyddet

Socialstyrelsen anser att kopplingen mellan det vårdhygieniska arbetet samt förebyggande insatser mot vårdrelaterade infektioner och patientsäkerhet är så pass avgörande att det inte skulle gagna patienter och enskilda att flytta den del av patientsäkerhetsarbetet som rör vårdrelaterade infektioner närmare smittskyddet.

Det preventiva vårdhygieniska arbetet är en grundläggande förutsättning för att minska vårdrelaterade infektioner inom vård och omsorg och behöver bedrivas kontinuerligt i såväl normalläge som vid fredstida kriser, höjd beredskap och krig. Vårdhygien är avgörande för patientsäkerheten, särskilt vid situationer med avsaknad av resurser som antiinfektiva läkemedel. Socialstyrelsen har uppdrag inom flera olika områden som syftar till att stärka förmågan hos hälso- och sjukvården, tandvården och omsorgen vid fredstida kriser, höjd beredskap och ytterst krig.

Smittskyddets insatser riktar sig huvudsakligen till enskilda individer. För personer som omfattas av smittskyddslagens (2004:168) bestämmelser, till exempel de om allmänfarliga sjukdomar, finns ett behov av en likvärdig handläggning och tillämpning i hela landet. Smittskyddets åtgärder är i detta avseende främst inriktade på insatser för att förhindra smittspridning bland annat genom tidig upptäckt av sjukdom och har ofta ett relativt kort tidsperspektiv. De insatser som behövs för att undvika smittspridning bland befolkningen skiljer sig därmed från vårdhygieniska insatser och arbetet

med att förebygga vårdrelaterade infektioner inom hälso- och sjukvården, tandvården och omsorgen.

Vårdhygieniska insatser riktar sig till vård- och omsorgsorganisationer, inklusive chefer och personal, vars organisatoriska, verksamhetsmässiga och lokalmässiga förutsättningar varierar såväl mellan som inom regioner och kommuner. Vårdhygieniskt arbete syftar i första hand till att förebygga uppkomst och spridning av vårdrelaterade infektioner genom långsiktiga och verksamhetsanpassade åtgärder.

Systemperspektivet är ett etablerat förhållningssätt

Det systemperspektiv som kännetecknar Socialstyrelsens arbete med patientsäkerhet och vårdhygien återfinns även inom den regionala kunskapsstyrningen för hälso- och sjukvård. Kunskapsstyrningssystemet omfattar 26 nationella programområden (NPO), vilka ansvarar för kunskapsutveckling och kunskapsstyrning inom specifika verksamhetsområden, samt sex nationella samverkansgrupper (NSG) med tvärgående uppdrag.

Genom sin horisontella placering har NSG till uppgift att leda, samordna och stödja regionernas gemensamma nationella arbete inom områden som berör flera programområden. Patientsäkerhet och vårdhygien är organiserade inom NSG Patientsäkerhet, där den nationella arbetsgruppen för vårdhygien (NAG Vårdhygien) utgör en viktig funktion för samordning och utveckling av det vårdhygieniska arbetet. Socialstyrelsen har en etablerad samverkan med NSG Patientsäkerhet där området vårdhygien ingår. Att regionerna beslutat att vårdhygien har en stark koppling till patientsäkerhet, på samma sätt som Socialstyrelsens struktur, anser Socialstyrelsen talar för att samordningen av vårdhygien bör kopplas till patientsäkerhetsarbetet även på nationell nivå.

Vidare har Socialstyrelsen i sitt arbete med nationell samordning kring patientsäkerhet etablerat ett nationellt råd för patientsäkerhet där tio myndigheter, inklusive Folkhälsomyndigheten, ingår samt aktörer från regioner och kommuner, Lof och företrädare för landets patientnämnder.

Konsekvenser av förslaget

Socialstyrelsen anser att utredningen inte i tillräcklig utsträckning redogjort för vilka konsekvenser förslaget kan komma att få för patientsäkerhets- och kvalitetsarbetet inom vård och omsorg på nationell, regional och lokal nivå. Socialstyrelsen bedömer att en placering av samordningsansvaret för vårdhygien hos en annan myndighet än den som är förvaltnings- och kunskapsmyndighet för vård och omsorg riskerar att försvaga kopplingen till det samlade kvalitets- och patientsäkerhetsarbetet. Vårdhygien är nära sammanlänkad med kraven på god vård enligt hälso- och sjukvårdslagen (2017:30) och tandvårdslagen (1985:125), samt kraven på god kvalitet enligt

socialtjänstlagen (2025:499) och lagen (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade.

En sådan uppdelning skulle även kunna riskera att leda till att arbetet på nationell, regional och lokal nivå utvecklas i parallella spår i stället för att integreras i den samlade styrningen av vård och omsorg. Socialstyrelsen vill poängtera att den särreglering som finns inom vårdhygienområdet behöver förstås och tillämpas som en del av ett bredare normeringssammanhang, där vårdhygien är nära kopplad till övrig reglering som rör patientsäkerhet och kvalitet inom vård och omsorg och den behöver därför hållas samman.

Utredningen lyfter att vård och omsorg i hemmiljö medför särskilda utmaningar vad gäller att förebygga smittspridning och upprätthålla en god vårdhygien, eftersom förutsättningarna skiljer sig från sjukhus- och institutionsmiljöer. Socialstyrelsen bedömer att det behöver framgå tydligare hur en nationell samordning vid Folkhälsomyndigheten och inte Socialstyrelsen skulle bidra till att hantera dessa utmaningar och samtidigt säkerställa kopplingen till vårdens och omsorgens patientsäkerhets- och kvalitetsarbete.

Behov av att tydliggöra samordningens innehåll och aktörers olika uppdrag

Socialstyrelsen noterar att det i 20 a § förslag till förordning om ändring i förordningen (2021:248) med instruktion till Folkhälsomyndigheten framgår att Folkhälsomyndigheten enligt förslaget ska ansvara för arbetet med vårdhygien som *rör människor*. Formuleringen ansluter till den terminologi som följer av smittskyddslagen. Mot bakgrund av att den föreslagna samordningen enligt utredningen avser vård och omsorg framstår formuleringen ottydlig då vårdhygienområdet inte rör människor i stort utan patienter och enskilda inom vård och omsorg. Det finns en risk att en sådan formulering på sikt urholkar vårdhygiens koppling till patientsäkerhet och kvalitetsarbetet och uppfattas som att det enbart knyter an till smittskyddsområdet.

Socialstyrelsen bedömer vidare att utredningens förslag riskerar att bidra till en otydlighet i förhållandet mellan Folkhälsomyndighetens och Socialstyrelsens respektive uppdrag. Myndigheterna har olika men kompletterande roller, där Folkhälsomyndighetens ansvar inom bland annat folkhälsa och smittskydd skiljer sig från Socialstyrelsens ansvar som förvaltnings- och kunskapsmyndighet inom vård och omsorg. En tydlig ansvarsfördelning mellan myndigheterna är därför viktig för att säkerställa en ändamålsenlig styrning och utveckling av vårdhygienområdet likväl som en god samverkan mellan myndigheterna.

Tydliggöra vårdhygienområdets särdrag

Skulle samordningsansvaret för vårdhygien placeras hos Socialstyrelsen, samtidigt som Folkhälsomyndigheten fortsatt ansvarar för samordningen av

smittskyddet skulle det kunna bidra till att tydliggöra vårdhygienområdets särdrag. Detta resonemang bekräftas också av utredningen i avsnittet *Särskilda överväganden i förhållande till Socialstyrelsen*. En sådan ordning, bedömer Socialstyrelsen även skulle minska risken för att vårdhygien och smittskydd betraktas som ett och samma område, vilket skulle kunna medföra att vårdhygienens förutsättningar, behov och utvecklingsområden inte får tillräckligt utrymme i det nationella arbetet.

Beslut om detta yttrande har fattats av generaldirektören Björn Eriksson. I den slutliga handläggningen har avdelningscheferna Mattias Fredricson och Pär Ödman samt tf enhetschef Charlotta George deltagit. Utredaren Annica Myhr Ahron har varit föredragande.

SOCIALSTYRELSEN

Björn Eriksson

Annica Myhr Ahron